

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 14/4 2025 s. 1238-1248, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**RECAÎZADE MAHMUT EKREM'E GÖRE ŞİİRİN ESTETİK KAYNAĞI OLARAK
KADIN: "BU DA BİR Şİ'R-İ MUHZİN-İ DİĞER"**

Aslıhan AYTAÇ*

Geliş Tarihi: 17 Haziran 2025

Kabul Tarihi: 17 Temmuz 2025

Öz

Sanat eserini, güzellik unsuru bağlamında değerlendiren Recaîzade Mahmut Ekrem, bireysel duyuş ve hassasiyetleri önceleyen estetik değer hakkındaki teorik görüşleriyle Türk edebiyatının yenileşme seyrine dikkat çekici katkılarda bulunur. Bu bağlamda Recaîzade Mahmut Ekrem, sanatkarın duyuş tarzı, duygulanım ve anlamlandırma biçimini estetik değer kaynakları düzleminde açılar. Böylece şiirin konusuyla ilgili retorik görüşleri, duyuşsal alana ait olan izlenimlerle ilişkilendirilebilir olması yönüyle önem taşır. Şairin duyarlılığı ve şiirsel etkinlik üzerine kuramsal düşüncelerini "Bu Da Bir Şi'r-i Muhzin-i Diğer" isimli eserinde estetize eden Recaîzade Mahmut Ekrem'e göre edebî metnin estetik değer kazanmasında güzelliğin temsilcisi olan kadın vazgeçilmez bir koşuldur. Şiirde kadın, birbirinden farklı nitelikleriyle özgün biçimde betimlenir ve sorumluluk bilincine sahip eylemleriyle idealleştirilip estetik bir kaynak şeklinde şiirin varoluş nedenine dönüşür.

Anahtar Sözcükler: Estetik, kadın, şair, şiir, Recaîzade Mahmut Ekrem.

**WOMAN AS THE AESTHETIC SOURCE OF POETRY ACCORDING
TO RECAÎZÂDE MAHMUT EKREM: "BU DA BİR Şİ'R-İ MUHZİN-İ
DİĞER"**

Abstract

Recaizade Mahmut Ekrem, who evaluates the work of art within the context of beauty, made remarkable contributions to the modernization process Turkish literature through his theoretical views on aesthetic value, which prioritize individual sensation and sensitivity. In this context, Recaizade Mahmut Ekrem's rhetorical perspectives on the subjects of poetry, which analyze the artist's mode of perception, emotional response, and way of attributing meaning within the framework of aesthetic value, are significant in that they can be associated with impressions belonging to the sensory realm. In his work poet, aestheticizes his theoretical reflections on poetic sensibility and creative activity. According to him, the presence of woman is indispensable condition for literary text to attain aesthetic value. In the poem, the woman is portrayed in a unique manner through various characteristics, idealized through her conscious actions, and transformed into a source of aesthetic inspiration, becoming the reason for the poem's very existence.

Keywords: Aesthetics, woman, poet, poetry, Recaizade Mahmut Ekrem.

* Dr. Öğr. Üyesi; Bayburt Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, slhnytc@gmail.com.

Giriş

Yüzyıllar boyunca mutlak monarşiyle yönetilen Osmanlı İmparatorluğundaki politik dönüşüm, 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile başlar. Türk anayasal girişiminin ilk örneği şeklinde kabul gören Tanzimat Fermanı, modernleşme ilkesini esas almasının yanı sıra Batılılaşma yöneliminin somut adımı olması yönüyle toplumsal kırılmalara yol açar. Toplumsal organizmadaki kırılmalarla birlikte kadim edebiyat geleneğini meydana getiren temeller de sarsılarak yeni dinamikler edinir.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı edebiyatı tesirindeki Türk şiirinin yenileşme süreci, Tanzimat dönemi ilk nesil şairleri İbrahim Şinasi (1826-1871), Namık Kemal (1840-1888) ve Ziya Paşa (1829-1880) öncülüğünde başlar. Türk modernleşme tarihine iz bırakan müellifler, edebî metnin pek çok türünde eser kaleme alarak Batılılaşma sürecine katkıda bulunan çok yönlü aydınlardır.

Rasyonalist ve pozitivist düşünce biçimiyle Türk aydınlanmasında önemli bir görev üstlenen İbrahim Şinasi; akıl, akılcılık, hak, adalet, kanun, medeniyet gibi kavramları kullanarak Batılı tarzdaki yeni şiirin ilk örneklerini sunmakla birlikte yenileşme dönemi Türk edebiyatındaki pek çok “ilk”ın sahibi olduğu için ardılları üzerinde önemli etkileri bulunur. Öte yandan güçlü hitabeti ve etkileyici söylem biçimiyle retoriğe verdiği önemi, yenileşme düzleminde ele aldığı hürriyet, vatan, millet düşüncesi ekseninde irdeleyen Namık Kemal, “vatan şairi” imajıyla tanınır. Ziya Paşa ise şiirlerinde; hak, adalet, kanun konularında sorgulayıcı tavır benimseyerek sosyal ve siyasal sorunları eleştirel biçimde konu edinir. Buradan hareketle eserlerinde, toplumsal fayda prensibini esas alan Tanzimat Dönemi birinci nesil şairlerinin, şiirdeki estetik unsurları göz ardı ettiği söylenebilir.

Kolektif perspektifin köktenci biçimde değiştirilmesinin hedeflendiği poetik zeminde, Tanzimat Dönemi ikinci nesil şairleri olan Abdülhak Hâmit (1852- 1937) ve Recaîzade Mahmut Ekrem (1847-1914) ise bireysel duyuş tarzını benimser. “Şâir-i âzam” ünvanıyla onurlandırılan Abdülhak Hâmit, metafizik ve tabiat temleriyle yeni bir şiir zevki kurma gayreti gösterirken biçimsel değişikliklere de yer verir. Şiirsel evrendeki ilk kalem tecrübelerini klasik edebiyatın etkisinde gösteren Recaîzade Mahmut Ekrem ise geleneksel şiir dairesinde yetişmesine rağmen Namık Kemal ve Abdülhak Hâmit’in etkisiyle Batı tesirindeki Türk edebiyatının temsilcilerinden biri olmayı tercih eder. Bu yönüyle romantik duyuş tarzı etkisinin görüldüğü Batılı tarzdaki şiirlerinde, hassasiyet ve duygulanımlarını önceleyen şair, ahenk unsurunu da ihmal etmez. Abdülhak Hâmit ve Recaîzade Mahmut Ekrem, bireysel hassasiyetlerle estetik unsuru öncelemesi yönüyle birinci nesilden ayrılır. Zira “edebiyatın estetik yönünün gündeme gelmesi bu kuşağın önemli bir konusu” (Parlatır, 1992, s. 17) olarak mercek altına alınabilir.

Türk edebiyatının çok yönlü sanatkarlarından biri olan Recaîzade Mahmut Ekrem; öykü, roman ve tiyatro türündeki kurgusal metinleri ile şiirlerinin yanı sıra eleştirel ve kuramsal düşüncelerini dikkatlere sunduğu teorik yapıtlarıyla da Tanzimat Dönemi’nin yenileşme eğilimlerine yön vererek önemli katkılarda bulunur. Teorisyen kimliğiyle öne çıkan Recaîzade Mahmut Ekrem, *Takdîr-i Elhân* isimli eserinde, şiirin estetik yönelimini yenileşme düzleminde belirlerken kuramsal düşüncelerini sistematik biçimde somutlaştırır. Ayrıca modern edebiyatın retorik özelliklerini kaleme aldığı *Ta’lîm-i Edebiyyât*’ta ise şiirin ilkelerini, estetik unsurlar açısından belirginleştirerek içerik ve biçim ilişkisini yöntemsel olarak ortaya koyma amacı güder. Bu bağlamda “Tanzimat edebiyatının estetiğini yapmaya çalış(an)” (Uçman, 1992, s.

533) Recaîzade Mahmut Ekrem, Türk şiirinin retorik ilkelerini ayrıntılı biçimde ele alır. Biçim ve içerik özellikleri bakımından sınırları belirlenmiş olan klasik şiire yenilik getirmek isteyen Recaîzade Mahmut Ekrem, daha önce kullanılmamış nazım biçimlerini sıklıkla kullanarak yaygınlaşmasını sağlarken özgün temler ele almayı amaçlar. Bununla birlikte yeni şiirin nitelikleri üzerine düşünerek teorisyen görevi üstlenen şair, güzellik unsurunu esas alıp estetiğin kaynakları konusunu gündeme getirir. Estetik söylem üzerine düşünmesi, onu geleneksel şairlerden olduğu kadar Tanzimat dönemi şairlerinden de ayrı bir konuma taşır. Bu yönüyle yeni şiir anlayışının yerleşmesini sağlayan bir teorisyen olarak “Üstad-ı Ekrem ünvanı” (Tanpınar, 1969, s. 271) ile Türk edebiyat tarihindeki yerini alır.

Bir estet olan Recaîzade Mahmut Ekrem, yazın alanındaki estetik teorisini sistemli biçimde açıklamayı amaç edinir. Bu nedenle şiirin biçim özelliklerini oluşturan nazım şekli, vezin, kafiye, edebî sanatlar, üslup ve söylemin yanı sıra içerik, konu ve izlek hususlarında da estetik ideali kuramsal perspektifle değerlendirir. Şiirin içerik alanını genişlettiği “Zerrattan şümûsa kadar her güzel şey şiirdir.” (Recaîzade Mahmut Ekrem, 2014, s. 13) ilkesini belirleyip ilan etmesi Türk şiiri açısından kayda değerdir. Çünkü estetik değer “ilkın konuyla” (Baumgarten, 2019, s. 15) ilgilidir. Bu bağlamda sanat eserinin varoluş amacının estetik olduğunu ileri süren Recaîzade Mahmut Ekrem, güzellik unsurunun öznenin duygusal, duyusal ve düşünsel izlenimlerine göre farklılaşabileceğini savunmakla birlikte aşk, kadın ve tabiat temlerini öncelemeyi ihmal etmez.

Düşünsel esasları Sokrates, Platon ve Aristoteles’e kadar temellendirilen estetik, Alexander Gottlieb Baumgarten tarafından kurulan disiplin olmakla birlikte “Aesthetica” ismini verdiği felsefi incelemesinde ilk kez kullanılan bir terimdir. Kavram alanı üzerinde çeşitli anlaşmazlıklar bulunan estetik; “duyuma, izlenime, algıya ilişkin olan”, “duyular için kavranabilir olan” (Soykan, 2022, s. 33) anlamındaki Yunanca bir kelimedir.

Estetik; duyum, his ve izlenime göre değişkenlik göstermesi nedeniyle göreceli bir kavram olan “güzel” ve “güzellik”i öncül değer olarak konumlandırırken nesnenin, öznedeyuandırdığı hazı dikkate alır. Yani “insan kendi iç davranışını nesnede hissettiğinde (...) nesne, estetik için nesne” (Hartmann, 2024, s. 71) niteliği kazanır. Çünkü özne, duyum ve duyguları aracılığıyla nesneyle ontik bağ kurduğunda nesne, estetik bir kaynak hâline gelir. Bu yönüyle bireysel duyuş tarzı, duygulanım ve hassasiyetlerini estetik değerın kaynakları üzerinden açımlayan Recaîzade Mahmut Ekrem’in şiirin konusıyla ilgili kuramsal görüşleri, duyusal alana ait olan izlenimlerle ilişkilendirilebilir. “Çünkü her estetik tavır almaya bir duygusallık eşlik eder ve estetik tavır, sonunda bir duyguda çözümlenir.” (Tunalı, 2008, s. 37). Nesnenin güzelliğini duyumsayarak gözlemleyen özne, onu hayal gücüyle tasarlayıp imgeler ve sanat eseri olarak takdim eder.

Recaîzade Mahmut Ekrem, mukaddimesiyle Türk edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip *Zemzeme* (1885) isimli eserinin üçüncü cildinde yer alan “Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Diğer”de, şiirin estetik kaynaklarını belirginleştirir. Mezkûr şiirin, mukaddimesinde estetik ile ilgili görüşlerinin yer aldığı *Zemzeme*’de bulunması, genç şairlerin yönünü belirlemesi açısından dikkat çekicidir. Recaîzade Mahmut Ekrem, “Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Diğer”de, genç şairlere tavsiyelerde bulunurken poetik görüşlerini, çağrışım gücüne bağlı şiirsel kurgu düzleminde açıklar:

“Muhtazır nev-reside bir şair
Bin güzel söz bulup hayalinde
Yazamaz... Nutka da değil kadir!
Ne hazindir anın halinde
O bakış çeşm-i zi-mealinde!
O gülüş ru-yi infialinde!
Bu da bir şi’r-i fâni-yi dîğer!” Recaîzade Mahmut Ekrem (akt. Parlatır, 1985)

Batı tesirindeki Türk edebiyatında yenileşme hareketinin öncülerinden biri olan Recaîzade Mahmut Ekrem, “hoca” kimliğiyle genç şairleri; poetik metinleri doğrultusunda olması gerekene yönlendiren bir rol modelidir. Servet-i Fünûn topluluğunun kurulması ve ilkelerinin belirlenmesinde etkili olan Recaîzade Mahmut Ekrem, çarpıcı görüşleriyle genç şairler için sarsılmaz bir referans olur. Bu nedenle Recaîzade Mahmut Ekrem, ilk şiirlerini kaleme alma çabası veren şairlere seslenerek güzel konuların estetik bir söylemle şiire dönüştürülmesi gerektiğini dile getirir. Yaratı yetisini, estetik değerle bütünleyemeyen genç şair ise sözü, şiirselleştiremediği için hayal kırıklığıyla hezeyana uğrar. Hüzünlü şairin gizlemeye çabaladığı duygulanımları, ağlamak üzere olan üzgün yüzündeki hazin gülüş, özne-ben tarafından görsel biçimde sunulup onun melankolik ve kırılgan duyumu tablo biçiminde kompozite edilir. Ancak özne, hayal kırıklığı yaşayan tecrübesiz, genç şairin coşkulu söyleminin, estetik değer içeren nitelikli bir şiire dönüşebileceğini üstü kapalı biçimde sezdirir.

Şairin duyarlılığı ve şiirsel etkinlik üzerine kuramsal düşüncelerini “Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Dîğer”de estetize eden Recaîzade Mahmut Ekrem’e göre edebî metnin estetik değer kazanmasında kadın ve tabiat kaçınılmaz bir koşuldur. Zira “Kadınlar, güzelliğin ve sanatın kaynağıdır. Bir tabiat düşkünü şairin en etkili şiiri, bir kadının hâl ve hareketlerine dairdir.” (Recaîzade Mahmut Ekrem, 2014, s. 201) görüşünden yola çıkan şair, ontik bağ kurularak duyumsandığı için güzelliğin yansıması olarak işaret edilen kadın imgesini, şiirin ilham kaynağı şeklinde netleştirir. Bu bağlamda “kadının gerçek değerini ortaya koyma çabası” (Parlatır, 1995, s. 130) Recaîzade Mahmut Ekrem, tarih boyunca Türk medeniyetinde oldukça önemli bir yere sahip olan kadın imgesini; güzellik, annelik, aşk, sevgi, şefkat, coşku, hüzn ve melankolinin ihtişamıyla karşımıza çıkarırken şiirde kompozisyon bütünlüğünü göz ardı eder.

Sanat eserinin en güzel ve hüzünlü konusu olarak seçilen kadın, Recaîzade Mahmut Ekrem’in şiir evreninde çeşitli nitelikleriyle estetik değer kaynağı olarak kullanılmakla birlikte ilham perisi şeklinde açığa çıkarılır. “Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Dîğer”de “bireysel özgünlüğün bitimsiz çeşitliliği” (Hartmann, 2024, s. 71) kadın imgesiyle şiirsel kurguya dönüştürülür. Bu yönüyle çalışmada kadın imgesi, varoluş kaynağı anne-kadın imgesi ve aşk öznesi kadın imgesi olmak üzere iki başlık hâlinde incelenebilir:

1. Varoluş Kaynağı: Anne-Kadın İmgesi

Yaratıcı özüyle tanrısal olanın izlerini taşıyan kadın, insanın dünyalık zamandaki varoluş serüvenini başlatmakla birlikte yeryüzünün inşa sürecindeki katkılarıyla imgesel anlam kazanır. Varlığıyla dünyayı estetize eden kadın imgesi, hayranlık uyandıran mistik doğasıyla güzellik unsurunun cevheri hâline gelir.

Türk şiir geleneğinin kurucu imgelerinden biri olan kadın, “Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Dîğer”de, insan varoluşunun kaynağı biçiminde işaret edilir ve annelik vasfıyla toplumsal yapılanmadaki kutsal rolüyle yüceleştirilir. Bu bakımdan mitolojik ana aracılığıyla yaratılış

miti, kadın imgesi düzleminde öykülenerek özne-bende oluşturduğu duygusal bağlam estetik kavrayışla sembolik olarak aktarılır.

Özne-ben, şiirin ilk bendinde estetik tavrı talep eden şairlere seslenerek poetik görüşlerini sıralamaya başlarken kozmogonik öykülere göndermede bulunup şiirin bir yaratım eylemi olduğuna varoluş kaynağı anne-kadın imgesi düzleminde dikkat çeker:

“Ey taleb-kâr-ı enfes-i eş’âr!
Eyle dikkatle fevk u zîre nazar.
Şi’rdir hep o gördüğün âsâr,
Şi’rdir hep o duyduğun sesler.
Ruh-perver... Latîf... Hüzn-âver
Yerde bir kız... Semâda bir ahter
Her biri bir bedîa-i diğêr!” Recaîzade Mahmut Ekrem (akt. Parlatır, 1985)

Recaîzade Mahmut Ekrem, poetikasını şiirselleştirdiği “Bu da bir diğêr hüzün verici şiirdir.” anlamına gelen “Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Dîğêr”de, estetik bir metin kaleme alma arzusundaki sanatkâra seslenerek yeryüzü ve gökyüzünü dikkatli biçimde gözlemlemesi gerektiği tavsiyesinde bulunur. Dünyanın varoluş gizemini anlamlandırma çabasının konu olarak seçildiği bentte; *fevk*, *zîre*, *âsâr*, *yer*, *semâ* ve *ahter* açar ibareleri, yaratılış miti aracılığıyla estetik öğelerin sezdirilmesini sağlar. Yer / toprak ve gökyüzü unsurları, izlenimci biçimde sunulurken Yunan yaratılış mitolojisine göndermede bulunulur. Buna göre başlangıçta yer, gök, yıldızlar hiçbir şey yoktur. Derin boşluk ve düzensizlik, kaosun toprağı doğurmasıyla son bulur. Toprak ise gökyüzünü yaratarak onunla birleşir ve pek çok çocuğı olur (Şanlı, 2019, s. 33). Kutsal dişil öge düzleminde kadını temsil eden toprak, kaostan kozmosa geçiş sürecini kesinleştirmekle birlikte öznenin ilham kaynağı olarak kullanılıp estetik şiirin yaratım sürecine ışık tutan mitolojik bir anlam kazanır. Bununla birlikte “*Yerde bir kız... Semâda bir ahter*” dizesiyle de dişil ve eril ögenin birbirini tamamladığı “zıtların birleşimi ile yaradılışı simgele(yen)” (Wilkinson, 2011, s. 21) yıldız ile ortaya konur. Ayrıca özne-ben, tabiat unsurları başta olmak üzere yer ile gök arasındaki güzel tüm varlıkların şiirin konusu olabileceğı görüşünü sembolik biçimde ifade eder.

Yaratıcı öze sahip, doğurgan ve bereketli toprak ananın temsilcisi olan şefkatli bir anne-kadının, masumiyetin simgesi bebeğıyle kurduğı tinsel ve duygusal iletişim, öykü biçiminde kurgulandırılarak estetik şiirin *en iyi* konusu biçiminde aktarılır:

“Alıp âgûşa genç bir mâder
Emzirirken yetimini meselâ
Eyledikçe melek tebessümler
Akıtır mâderi sirişk-i sefâ
Rikkat-efzâ-yı sâkinân-ı semâ
Bu da bir başka levha-yi ulyâ!
Bu da bir şi’r-i bih-ter-i diğêr!” Recaîzade Mahmut Ekrem (akt. Parlatır, 1985)

Çağlar boyunca tanrısallık atfedilen gökyüzü ve göksel fenomenler, anneye bebek arasındaki kutsal ilişkiyi saflık ve sonsuzluk çağrışımlıyla sezdirir. Anne ile çocuk arasındaki bilinçdışı özdeşlik (Jung, 2024, s. 143) emzirirken ibaresiyle açığa çıkarılıp aralarındaki tinsel ve tensel bütünlüğe işaret edilir. Özverili anne-kadın, koşulsuz sevgisiyle ben bilincine sahip olmayan ve psikoseksüel gelişimin ilk evresi olan oral dönemdeki (Freud, 1962, s. 68) bebeğın

dünyaya tutunmasını sağlarken ayrılmaz bir bütünün parçası şeklinde algılanır. Bebek, cinsel gelişimin ilk süreci olan oral dönemde, emzirme edimiyle bedensel olduğu kadar ruhsal doygunluğa da ulaştığı için mutlulukla gülümserken saflık, iyilik ve güzelliğin simgesi melege dönüşür. Ancak ihtimamla sevilen / büyütülen bebeğin yetim sıfatıyla nitelenmesi anne-kadının gündelik hayatın onulmaz gerçekleri karşısındaki yalnızlığını belirtir. Annelik mefhumunun yüceltildiği hüznü tablo karşısında etkilenen duyarlı özne-ben, anne ve bebeğin masum ilişkisini, şiirin *muhteşem* konularından biri olarak ilave ederken ünlem işaretleriyle duygu değer derinliğini artırmayı hedefler.

Duygulanımları betimlenen anne-kadın imgesi, yaratıcı ilhamın başat figürü olan bilinçli kadın imgesiyle tamamlanır. Genç yaşta eşini kaybeden bir anne-kadının, küçük çocuğuyla birlikte mezarlığı ziyaret etmesi, hüznü bir manzara olması nedeniyle *ağlatıcı* bir şiir konusu meydana getirir:

“Câ-yı tenhâda bir hakîr mezar
Bir kadınla yanında bir ma’sûm
Kadın ağlar-sâbî güler oynar
Ağlayan zevcedir gülen mahdum.
Nev-tehüldü gâlibâ merhûm.
Zâğlar nevha-ger... Hevâ mağmûm!
Bu da bir şi’r-i mübkî-yi diğêr!” Recaîzade Mahmut Ekrem (akt. Parlatır, 1985)

Şiirsel evreninde, bireysel anlayışı temel alan Recaîzade Mahmut Ekrem, kendi hayat deneyimlerinden yola çıkarak kaleme aldığı şiirlerinde, dikkatini ölüm temi üzerinde toplar. Kızı Piraye, oğlu Emced ve tutkulu bir sevgiyle bağlı olduğu oğlu Nijad’ın ölümüyle sarsılan şair, matemli bir babanın hüznüyle metafizik konulara yönelmekle birlikte felsefi bir derinliğe ulaşamaz. Bu bağlamda onun şiirinde önemli bir yer edinen ölü, ölüm, mezar, mezarlık ve mezarlık ziyareti konuları “Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Diğêr”de anne-kadın ile yetim çocuk üzerinden ele alınır. İzlenimci özne-ben; “Azrail’in sembolleştirildiği hayvan” (Büyükkol ve Öztütüncü, 2021, s. 144) olarak kabul edilen karga, kederli ve bulutlu bir hava, tenhadaki bakımsız mezar, yalnız bir kadınla küçük çocuğun betimiyle yası bir atmosfer meydana getirir. Matemli manzara karşısındaki duygularını, mekânının algısal tasviriyle sezdirenen özne, mezarı ziyaret eden hüznü anne-kadın ile çocuğun duygulanımlarını bilinçlilik-bilinçsizlik eyleşimiyle değerlendirir. Gündelik hayat açmazları tarafından kuşatılan bilinçli kadın temsilcisi anne, eşinin ölümü nedeniyle çocuğunun psikolojik ve fizyolojik gereksinimlerini karşılarken yalnız hissettiği için ağlamasına rağmen masumluk dönemindeki çocuk, gülerek gerçeğin farkında olmadığını gösterir. Mezarlıkta bulunmasına rağmen babasının kaybının farkına varamayan bilinçsiz çocuk simgesiyle ölümün anlaşılır olması için belirli bir bilinç düzeyi gerektiğine dikkat çekilir. Bilinmezliği nedeniyle metafizik korku ve kaygıların kaynaklarından biri olan ölüm, bilinçli bireylerde endişeye yol açarken bilinçsiz kişilerde etkili olmayan bir fenomen şeklinde sezdirilir.

“Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Diğêr” isimli şiirde; geleneksel anne-kadın rolü, seçilen özgün konular ve sözün büyüyle okuyucuyu etkilemek isteyen şair için esin kaynağı biçiminde estetik veri olarak imgeleştirilir. Varoluş kaynağı olarak dünyaya yeni ruhlar getirme yeteneğine sahip olması yönüyle kutsanan anne-kadın; koşulsuz sevgisi, duygusal bağlılığı, hüznü ve sorumluluk sahibi bilinçli birey kimliğiyle şiirin çıkış noktalarından biri şeklinde estetik düzlemdeki yerini alır.

2. Aşk Öznesi: Kadın İmgesi

İnsanın kendiliğini keşfetmesini sağlayan aşk, “ben”den ötekine doğru karşı konulamaz bir akış hâlidir. Karşılıklı akışla birlikte ötekinin varlığına karışan ben, tutkulu romantik bağın etkisiyle başka bir “ben”e dönüşür ve aşk öznesi olarak anlam kazanır.

Türk edebiyatında asırlar boyunca güzellik unsuru olarak şiirin konu cevherleri arasında önemli bir yere sahip olan kadın, “Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Dîğer”de bilinçli eylem ve seçimleriyle aşk öznesine dönüşür. Şiirin merkez imgesi olan kadın, annelik vasfının yanı sıra güzelliği, kırılganlığı, zarafeti, nezaketi ve davranış biçimiyle idealize edilir.

Yaratılış merkezli mitik öykülerde toprak, “ana” sıfatıyla gökyüzünün ardından canlı türleri ve yeryüzü şekillerini meydana getirerek kozmosun düzenini kurar. Bu durum imgesel açılım çerçevesinde alımlandığında kadının, özne olarak eylemsel düzlemdeki var ediciliğine belirginlik kazandırır. Toprak ananın yaratım sürecinden sonra tabiatı yer alan ve kutsallık sembolü olan dağ aracılığıyla bir genç kızın aşkının yüceliği, estetize şiirin *nazik* konusu şeklinde sunulurken onun üretken emeğine vurguda bulunulur:

“Oynatıp hiss-i âşıkânesini
Kavalın savtı akseden kûh-sâr
Dinleyip kuşların terânesini
(Ki dere muttasıl eder tekrâr)
Çekilip ormana olur nâ-çâr
Kız çoban gizli gizli girye-nisâr!
Bu da bir şi’r-i nâzik-i dîğer!” Recaîzade Mahmut Ekrem (akt. Parlatır, 1985)

Hüzünlü bir pastoral görünümün öyküleştirilerek betimlendiği bentte; *kûh-sâr*, *kuş*, *dere*, *orman*, *kız çoban*, *kaval* ifadeleri arasında anlam birliği kurulup tabiat ile kadın arasındaki üretkenlik ilişkisi estetik düzlemde netleştirilir. Görkemli dağların gizil dilini bilen ve tabiatı öğrenildiği yaşam biçimiyle varoluş savaşımı veren çobanın, kız / kadın olarak seçilmesi Türk şiiri için dikkate değer bir yenileşme belirtisidir. Sorumluluk sahibi kadın kimliğiyle yönlendirici vasfı yüklenen kız çoban, pek çok canlı türünün uyumlu bir şekilde yaşaması yönüyle kozmosu temsil eden ormanda, imkânsız aşkını müziğin ahengiyle bütünleştirir ve kaval çalarken içine dönerek aşk ıstırapıyla çaresizce gözyaşı döker. Kız çoban, kabullendiği hüznünü; yaratıcılığın kaynağı olarak anlamlandırıp bir enstrüman aracılığıyla ritme dönüştürürken ormanın armonik seslerine eşlik eder. Görüldüğü üzere resimsel ve müziksel öğelerle zenginleştirilen görsel şölen, şiirin estetik kaynaklarını çok yönlü biçimde ortaya koyar. Zira tabiat unsurlarını estetiğin kaynaklarından biri olarak dikkatlere sunan Recaîzade Mahmut Ekrem’e göre “ormanlarda kuşların hazin hazin ötüşü, derelerde suların latif latif çağlayışı, hatta dağlarda kavalların garip garip aksedişi” (Enginün, 2006, s. 491) imajinatif bütünlük meydana getirerek şiirin dokusuna estetik boyut kazandırır.

Şairin duyu, duygulanım, hayal gücü ve izlenimlerini estetik kaygılar düzleminde yönlendiren aşk öznesi kadın imgesi, “Bu Da Bir Şi’r-i Muhzin-i Dîğer”in anlam dünyasını tamamlamak üzere farklı görüntü düzeylerinde şiire taşınır. Bu bağlamda âşık bir genç kızın tutkulu eylemleri, *sedâ-yı bûs-i dehân* ifadesiyle oral dönemin devamı şeklinde imgelenirken şiirin *en nefis* konularından biri şeklinde örneklendirilir:

“Vasatında o lücce-i nûrun
 Bir ufak sandal anda da iki cân
 Zende zâhir melâhati hûrun
 İsmet-i aşk âşıkında iyân!
 Mâ-sivâ rûh, rûh pür-reyhân
 Ses yok ancak sedâ-yı bûs-i dehân!
 Bu da bir şi'r-i enfes-i dîğer!” Recaîzade Mahmut Ekrem (akt. Parlatır, 1985)

Âşık bir genç kız ile erkeğin birbirini öpmesi ve bir bebeğin annesi tarafından emzirilmesi şiirsel anlatımla öyküleştirilerek aralarında benzerlik ilgisi kurulur. Böylece emzirme, “sevgilinin öpmesinin verdiği tatminin mutlak bir eşiti olarak” (Freud, 1962, s. 132) kabul edilebileceğinden öpmek, çocukluğun ilk dönemlerindeki masumiyeti çağrıştıran sembolik eylem şeklinde açılabilir. Bu bağlamda bebeğin emzirilmesi besleyici, dönüştürücü, birleştirici olması yönüyle âşık bir çiftin birbirini öpmesi için bir modeldir. Bentte öpme eylemi; aşkı / sevgiyi besleyici, öpen ile öpüleni dönüştürücü ve iki kişiyi “bir”leştirici işlev üstlenir. Ayrıca birbirine âşık çiftin cennette hissettiği; *lücce-i nûr*, *hûr*, *ismet-i aşk*, *mâ-sivâ rûh açar* ibareleriyle ortaya konur. Sonsuz mutluluk, huzur ve masumiyetin hüküm sürdüğü cennet, yitirilmiş naif çocukluk dönemini hatırlatması yönüyle bentte anlam bütünlüğü kurulmasını sağlayan bir metafor olarak yer alır.

Güzelliği, zarafeti ve azametiyle geleneksel Türk şiirindeki kadınlarla ortak özelliklere sahip kadın / *âfet*; nesnenin estetik değer kazanmasını sağlayan bir özne oluşu ve bilincinin açıklığıyla onlardan ayrılır ve yeni tip bir kadın imajı çizmesinin yanı sıra şiirin *gönül alıcı* konusu şeklinde düşünür:

“Zîb-i kürsî bir âfet-i bî-hâb
 Ser-i nâzı yed-i yemîninde
 Sol elindeyse bir küşâde kitâb.
 Aşk-ı mahfî dil-i gamîninde
 Okunur safha-yı cebinde
 Görünür nazra-yı hazininde!
 Bu da bir şi'r-i dilber-i dîğer!” Recaîzade Mahmut Ekrem (akt. Parlatır, 1985)

Hüzünlü ve melankolik olarak tasvir edilirken estetik görünüm kazanan âşık kadın, *âfet* niteliğini, tinselliğini öne çıkaran farkındalığıyla edinir. Bilincinin açıklığı nedeniyle uyumamış olan güzel kadın; göz alıcı bir koltukta oturup sağ eli başında, sol elinde açık bir kitapla düşünceli olarak nesnenin estetik değer kazanmasını sağlar. Dile getiremediği ve dışı vuramadığı gizli aşkını düşünen güzel kadının derin üzüntüsü; alın yazısından okunur, hüzünlü bakışlarından fark edilir. Tablolaştırılarak estetize edildiği için şiirin gönül alıcı konularından biri olan kırılgan kadın, okuma bilincine sahip olması yönüyle Türk şiirinde yenilikçi bir söylem olarak iz bırakır.

“Bu Da Bir Şi'r-i Muhzin-i Dîğer”de estetik şiirin cazibe merkezi olarak ele alınan kadın imgesi; soylu aşkını içtenlikle benimsemesinin yanı sıra düşünceli, hüzünlü, kırılgan hâliyle zihinsel maceraya açık olması ve toplumsal yapılanmadaki bilinçli eylemleriyle özne konumunda yer alır.

3. Sonuç

Türk yazınında estetik temel kurma amacını şiar edinen Recaîzade Mahmut Ekrem, *Takdîr-i Elhân*, *Ta'lim-i Edebiyyât* ve *Zemzeme*'nin üçüncü cildinin mukaddimesinde yer alan teorik görüşlerini, “Bu Da Bir Şî'r-i Muhzin-i Dîğer” isimli şiirinde örnekler. Bu bağlamda duygu ve düşüncelerin, his ve hayalle bütünlenmesiyle kaleme alınan “Bu Da Bir Şî'r-i Muhzin-i Dîğer”, yeni şiir anlayışıyla meydana getirilir. Bununla birlikte şiirin konu seçimi ve yazım sürecini detaylı olarak ele alan Recaîzade Mahmut Ekrem, poetik duyuş tarzını estetik düzlemde ortaya koymayı amaçlar.

Poetik söylemlerin şiirselleştirildiği “Bu Da Bir Şî'r-i Muhzin-i Dîğer”, Recaîzade Mahmut Ekrem'in estetik duyarlılığını göstermesi bakımından örtük anlam alanına sahip bir metindir. Yazın alanındaki görüşleriyle kendisinden sonraki nesillere öncülük eden şairin estetik değer referansı, şiirsel anlatımla öyküleştirilen tablo görünümündeki kadın imgesi karşısındaki duygulanımlarıdır. Şiirin temini, öznel kavrayışı ekseninde örnekleyerek açımlayan Recaîzade Mahmut Ekrem, farklı görüntü seviyelerindeki kadın imgesini estetik ilke olarak dikkatlere sunar. Bu bakımdan tabiat unsurlarıyla bütünleştirilen kadın imgesini, estetik için vazgeçilmez bir unsur şeklinde açımmlarken Türk şiirinin merkezine almayı ihmal etmez.

Tanzimat Dönemi'yle birlikte ele alınmaya başlanan kadın sorununun, estetik unsurun kaynağı olarak bir şiirin içeriğini meydana getirmesi, Recaîzade Mahmut Ekrem'in poetikasının yanı sıra Türk şiirindeki yenilik yönelimini de netleştirir. Bu bakımdan Türk şiirinin yenileşme sürecinde, güzelliğin temsilcisi olan kadın dikkate değer bir imgedir. Hüznün başat değer olarak alımlandığı “Bu Da Bir Şî'r-i Muhzin-i Dîğer”de tabiat manzaraları aracılığıyla imlenen kadın imgesi, anne-kadın ve aşk öznesi olmak üzere iki bağlamda temsil edilir. Varoluş kaynağı anne-kadın imgesi, insanlık tarihinin başlamasını sağlayan doğurgan, bereketli ve özverili yönüyle yücelik niteliği kazanır. Aşk öznesi kadın ise güzelliği, hüznü ve aşkıyla bütünlüklü bir görünüm elde eder.

Şiirin konusu, estetik anlayış ekseninde kadın imgesi ve tabiat unsurları olarak belirlenirken kuramsal düzlemde şiirin içeriği öncelendiği için yöntemsel ve biçimsel tasarım hakkında önerilerde bulunulmaz. Ayrıca yenileşme döneminin öncülerinden biri olan Recaîzade Mahmut Ekrem, geleneksel şiir dairesinde yetişmesi nedeniyle klasik Türk şiirinin kaynaklarını da kullanmaktan geri durmaz.

Kaynaklar

- Baumgarten, A. G. (2019). *Estetik- prolegomena*. Berk Özcangiller (çev.). G. Keskin (ed.), *Estetik üzerine yazılar* (ss. 11-15). İstanbul: Alfa.
- Büyükkol, S. & Öztütüncü, S. (2021). Türk mitolojisindeki karga / kuzgun imgesinin çağdaş Türk resim sanatına yansımaları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 131-145. <https://doi.org/10.12981/mahder.860219>
- Enginün, İ. (2006). *Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh.
- Freud, S. (1962). *Cinsiyet üzerine üç deneme*. Ali Avni Öneş (çev.). İstanbul: Yeni Matbaa.
- Jung, C. G. (2024). *Feminen-dişillik farklı yüzleri*. Tuğrul Veli Soylu (çev.). İstanbul: Pinhan.
- Hartmann, N. (2024). *Estetik*. Tomris Mengüşoğlu (çev.). Ankara: Doğu Batı.
- Parlatır, İ. (1985). *Recaî-zade Mahmut Ekrem hayatı-eserleri-sanatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Parlatır, İ. (1992). XIX. yüzyıl yeni Türk şiiri. *Türk Dili Dergisi*, 481-482, 1-285.
- Parlatır, İ. (1995). *Recaî-zade Mahmut Ekrem hayatı-eserleri-sanatı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Türk Tarih Kurumu.
- Recaizade M. E. (2014). *Recaizade Mahmut Ekrem'in bütün eserleri-2 Takdîr-i Elhân, Kudemadan Birkaç Şair, Pejmürde, Takrizat*. Hakan Sazyek, Tolga Bayındır, Esra Sazyek, Doğan Evecen (haz.). Kocaeli: Umuttepe.
- Soykan, Ö. N. (2022). *Estetik ve sanat felsefesi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Uçman, A. (1992). Tanzimat dönemi Türk edebiyatında tenkit anlayışı. *150. yılında Tanzimat*. Hakkı Dursun Yıldız (haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şanlı, M. (2019). *Evren, yaratılış ve köken mitleri*. İstanbul: Ötüken.
- Wilkinson, K. (2011). *Semboller ve işaretler*. Seda Toksoy (çev.). İstanbul: Alfa.
- Tanpınar, A. H. (1969). *Edebiyat üzerine makaleler*. Ankara: Millî Eğitim.
- Tunalı, İ. (2008). *Estetik*. İstanbul: Remzi.

Extended Abstract

The modernization process of Turkish poetry under the influence of Western literature since the second half of the nineteenth century began under the leadership of the first generation of Tanzimat period poets: İbrahim Şinasi, Namık Kemal, and Ziya Paşa. İbrahim Şinasi, who wrote Western-style poems in Turkish literature for the first time; Namık Kemal, who examined the concepts of freedom, homeland, and nation; and Ziya Paşa, who critically addressed social problems, can be said to have prioritized the principle of social benefit while disregarding aesthetic elements. The second generation of Tanzimat period poets, Abdülhak Hâmit and Recaizade Mahmut Ekrem, differ from the first generation by addressing themes of nature and love while prioritizing aesthetic elements with an individualistic sensibility.

Recaizade Mahmut Ekrem, an aesthete, aimed to systematically explain his aesthetic theory in the literary field. Therefore, he evaluated the aesthetic ideal from a theoretical perspective regarding both the formal features of poetry—such as verse form, meter, rhyme, literary devices, style, and discourse—as well as content, subject matter, and themes.

Recaizade Mahmut Ekrem's views on poetic subjects, which articulate his individual sensibility, emotions, and sensitivities through the sources of aesthetic value, can be associated with impressions belonging to the sensory domain. Seeking to innovate classical Turkish poetry, which had well-defined boundaries in terms of form and content, Recaizade Mahmut Ekrem aimed to produce original content

while ensuring the popularization of previously unused verse forms by frequently employing them. Moreover, assuming the role of a theorist by contemplating the qualities of new poetry, he emphasized the element of beauty and brought the sources of aesthetics to the agenda. His reflection on aesthetic discourse positions him distinctly apart from both traditional poets and Tanzimat period poets.

Woman, selected as the most beautiful and melancholic subject of the artwork, is revealed as a muse in Recaizade Mahmut Ekrem's poetic universe, while being utilized as a source of aesthetic value with multifaceted qualities. In this respect, the female image in this study can be examined under two headings: mother-woman and woman as the subject of love.

Woman, one of the founding images of the Turkish poetic tradition, is indicated as the source of human existence in "Bu Da Bir Şi'r-i Muhzin-i Diğer" (This Is Another Melancholic Poem) and is exalted with her sacred role in social structuring through her maternal quality. In this respect, the creation myth through the mythological mother is narrated on the plane of the female image, and the emotional context it creates in the subject-self is symbolically conveyed with aesthetic comprehension.

The traditional mother-woman role, imagined as an aesthetic datum in the form of inspiration for the poet who wishes to impress the reader with original subjects and the magic of words, is identified as one of the starting points of the poem with her unconditional love, emotional attachment, melancholy, and identity as a responsible, conscious individual.

Woman, who has constituted the subject of poetry as an element of beauty in Turkish literature for centuries, implicitly transforms into the subject of love in poetry. The central image of the poem, woman, is idealized not only with her maternal quality but also with her beauty, fragility, elegance, grace, and conscious behavior. The mother-woman image as the source of existence acquires the quality of sublimity with her fertile and productive aspect that enabled the beginning of human history.

The female image, considered as the center of attraction for aesthetic poetry, takes the position of the subject of love with her sincere embrace of noble love, her thoughtful, melancholic, fragile state open to intellectual adventure, and her conscious actions in social structuring. The woman as the subject of love obtains a holistic appearance with her beauty, melancholy, and love.

Recaizade Mahmut Ekrem, who adopted the aim of establishing an aesthetic foundation in Turkish literature, elaborately addresses the subject selection and writing process of poetry in "Bu Da Bir Şi'r-i Muhzin-i Diğer." The poet, who considers the female image as one of the principal elements of the artwork, exemplifies it with multifaceted descriptions.

The aesthetic value reference of Recaizade Mahmut Ekrem, who pioneered subsequent generations with his views in the literary field, is his emotional responses to the female image in the tableau-like view narrated with poetic expression. The poet, who explicates the theme of poetry by exemplifying it on the axis of his subjective comprehension, presents the female image at different levels of appearance as an aesthetic principle. In this respect, while explicating the female image as an indispensable element for aesthetic value, he does not neglect to place it at the center of Turkish poetry.

While the subject of poetry is determined as the female image and elements of nature on the axis of aesthetic understanding, methodological and formal design suggestions are not provided since the content of poetry is prioritized on the theoretical plane. Additionally, Recaizade Mahmut Ekrem, one of the pioneers of the modernization period, does not refrain from using the sources of classical Turkish poetry due to his upbringing in the traditional poetic circle.